

Η ΚΡΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΥ
19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

ΕΠΟ32 ΔΥΟ ΘΕΣΜΟΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΤΕΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ - ΤΡΙΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΘΟΔΩΡΗΣ ΣΟΛΛΑΤΟΣ
ΜΑΡΤΙΟΣ 2010
1670 ΛΕΞΕΙΣ

Εκφώνηση εργασίας:

Τον 19ο αιώνα έχει ωριμάσει η αντίληψη ότι η προσφορά της εκπαίδευσης θα πρέπει να αποτελεί καθήκον του κράτους. Πώς αποτυπώνεται η εξέλιξη αυτή στην εκπαιδευτική πράξη και ποια μορφή παίρνει συγκεκριμένα στην Ελλάδα του 19ου αιώνα;

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	4
1. Η εκπαίδευση στην Ευρώπη.....	5
2. Οι ελληνικές ιδιαιτερότητες.....	7
3. Καποδίστριας.....	8
4. Μετά τον Καποδίστρια.....	9
Επίλογος.....	10
Βιβλιογραφία.....	11

Εισαγωγή

Το πρώτο μισό του 19ου αιώνα χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια παλινόρθωσης του Παλαιού Καθεστώτος. Η Γαλλική Επανάσταση, ο Ναπολέων και οι δύο δεκαετίες πόλεμου που ακολούθησαν, μετέβαλαν όχι μόνο τα σύνορα αλλά και την πολιτική κατάσταση και τις συνειδήσεις των λαών. Όπως αναφέρουν οι Bernstein-Milza, *ολόκληρη η παλιά, μακροαίωνα δομή της μοναρχικής Ευρώπης είχε τιναχτεί στον αέρα*¹. Όμως η ευρωπαϊκή τάξη πραγμάτων του 1815 σύντομα θα κλονιστεί σοβαρά καθώς οι ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης για αυτοδιάθεση των λαών τείνουν να διαλύσουν τα πολυεθνικά κράτη ή να συνενώσουν έθνη που είναι διεσπαρμένα σε πολλά κράτη. Πρώτο σημαντικό ρήγμα στο ευρωπαϊκό συμβόλαιο της Βιέννης είναι η ανεξαρτησία της Ελλάδας το 1830². Οι επαναστάσεις του 1848, η «άνοιξη των λαών», απέτυχαν το ίδιο γρήγορα όπως ξεκίνησαν, όμως η αφύπνιση του εθνικού αισθήματος και το όραμα ενιαίων εθνικών κρατών θα κυριαρχούσε στην ευρωπαϊκή πολιτική για τα επόμενα είκοσι πέντε χρόνια και θα οδηγούσε τελικά στην εμφάνιση των εθνικών κρατών³.

Η εκβιομηχάνιση της Ευρώπης που είχε ξεκινήσει από την Αγγλία του 18ου αιώνα, κορυφώνεται με τη βιομηχανική επανάσταση καθώς ο βιομηχανικός καπιταλισμός φτάνει στην ακμή του στη βορειοδυτική Ευρώπη. Παράλληλα, η εκβιομηχάνιση και η αστυφιλία αλλάζουν την κοινωνική δομή καθώς ο πληθυσμός της εργατικής τάξης αυξάνεται και η αστική τάξη είναι η μεγάλη κερδοσένη της οικονομικής εξέλιξης⁴.

Σε αυτό το πλαίσιο θα δούμε πώς η προσφορά της εκπαίδευσης από το κράτος περνάει από την κυρίως θεωρητική βάση του 17ου και 18ου αιώνα⁵ σε πιο πρακτικά αποτελέσματα καθώς διαμορφώνονται νέες ιστορικές συνθήκες που κάνουν πλέον την κρατική εκπαίδευση απαραίτητη για ένα

1 S. Berstein - P. Milza, *Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών 1815-1919*, Αθήνα 1997, σ. 18.

2 Στο ίδιο, σ. 29.

3 E. J. Hobsbawm, *Η εποχή του κεφαλαίου 1848-1875*, Αθήνα 2006, σ. 130.

4 Berstein - Milza, *ό.π.*, σ. 163-164.

5 Γ. Γκότσης - Α. Συρίατου, *Δύο Θεσμοί Διαμορφωτές του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού*, Πάτρα 2001, σ. 124.

κράτος. Θα εξετάσουμε επίσης πώς εκφράζεται η εξέλιξη αυτή στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος υπό το πρίσμα των ιδιαίτερων συνθηκών που το χαρακτηρίζουν.

1. Η εκπαίδευση στην Ευρώπη

Δύο ήταν οι παράγοντες που καθόρισαν την πορεία της εκπαίδευσης στα ευρωπαϊκά κράτη κατά τον 19ο αιώνα. Ο ένας ήταν πολιτικός: ο σχηματισμός εθνικών κρατών και η άνοδος του αστικού εθνικισμού δημιουργούσε νέες ανάγκες. Ο Hobsbawm αναφέρει πως η πρόοδος των σχολείων και των πανεπιστημίων αντιστοιχεί στην πρόοδο του εθνικισμού⁶. Το «έθνος», ένα τεχνητό κατά τον Hobsbawm κατασκεύασμα, έχει ανάγκη από τους θεσμούς εκείνους που θα μπορέσουν να επιβάλλουν την εθνική ομοιομορφία⁷. Η εκπαίδευση και μάλιστα η πρωτοβάθμια, αποκτά έτσι ζωτική σημασία για τα νεότευκτα εθνικά κράτη, καθώς μόνο με τη βοήθειά της η «εθνική γλώσσα» μπορεί να γίνει η γραπτή και καθομιλούμενη γλώσσα του λαού⁸. Η επιβολή μιας ορισμένης γλώσσας στην εκπαίδευση επιβάλλει μια ορισμένη κουλτούρα, μια ορισμένη εθνικότητα, καθιστώντας έτσι τη σχολική παιδεία το ισχυρότερο όπλο για τη διαμόρφωση των εθνών⁹.

Ο δεύτερος παράγοντας ήταν ιδεολογικός. Οι θεωρητικοί του Διαφωτισμού ήταν αυτοί που έθεσαν τα θεμέλια της σύγχρονης εκπαίδευσης και αυτό εκφράστηκε τόσο με τη ρήξη με την θεοκρατούμενη Ευρώπη όσο και με την προώθηση της ιδέας ότι σκοπός της εκπαίδευσης είναι η προώθηση των συμφερόντων της κοινωνίας και του κράτους¹⁰. Οι ιδέες του Πεσταλότσι που πίστευε στη δυνατότητα κάθε ανθρώπινου όντος να εξελιχθεί διανοητικά και ηθικά μέσω της εκπαίδευσης αποτέλεσαν το έναυσμα για να τεθούν νέοι στόχοι στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση¹¹.

Ο Χέρμπαρτ, με τις ιδέες του περί επίτευξης της εσωτερικής ελευθερίας του ατόμου με μέσο τη διαμόρφωση γνώμης και ηθικής στάσης απέναντι στα πράγματα και ο Φρέμπελ που έθεσε ως βάση της εκπαιδευτικής του ψυ-

6 E. J. Hobsbawm, *Η εποχή των επαναστάσεων 1789-1848*, Αθήνα 2005, σ. 196.

7 Hobsbawm 2006, *ό.π.*, σ. 147.

8 Στο ίδιο, σ. 149.

9 Στο ίδιο, σ. 150-151.

10 Γκότσης - Συριάτου, *ό.π.*, σ. 133

11 Στο ίδιο, σ. 134.

χολογίας τη δημιουργική αυτενέργεια μέσα από την κοινωνική συμμετοχή, ήταν ακόμα δύο από τους θεωρητικούς της εκπαίδευσης που συνέβαλλαν στην ανάπτυξη εκπαιδευτικών συστημάτων τα οποία βασίζονταν σε φιλελεύθερες αρχές¹².

Αυτοί οι παράγοντες διαμόρφωσαν τον τρόπο που αναπτύχθηκε η κρατική παιδεία στα διάφορα ευρωπαϊκά κράτη. Η σχέση της κρατικής εκπαίδευσης με τη δημιουργία εθνικών κρατών είναι ιδιαίτερα φανερή στη Γαλλία, η οποία ήδη από τα χρόνια του Ναπολέοντα δημιούργησε ένα εκπαιδευτικό σύστημα συγκεντρωτικού χαρακτήρα¹³. Συγκεντρωτικού χαρακτήρα ήταν και η εκπαίδευση στη Ρωσία, η οποία βασίστηκε κυρίως στο γαλλικό πρότυπο¹⁴.

Χαρακτηριστική είναι και η σύγκρουση με την Εκκλησία. Στη Γαλλία, η εθνική και κοσμική παιδεία αντί της εκκλησιαστικής ήταν ένα από τα αιτήματα της Γαλλικής Επανάστασης και η διαμάχη με τον κλήρο κράτησε όλον τον 19ο αιώνα. Στην Ιταλία υπήρξε καθοριστική για την εκπαίδευση η επέλαση του Ναπολέοντα, καθώς εφαρμόστηκε ο γαλλικός νόμος για την παιδεία αφαιρώντας προσωρινά τον έλεγχο της παιδείας από τα θρησκευτικά τάγματα. Στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, μετά την ενοποίηση, η εκπαίδευση πέρασε στον έλεγχο του κράτους αλλά μέχρι το τέλος του αιώνα η κρατική παιδεία ανταγωνιζόταν την παιδεία της Καθολικής Εκκλησίας. Η εκπαίδευση στη Γερμανία δεν είχε συγκεντρωτικό χαρακτήρα, όμως ακόμα και πριν την ενοποίηση ο φιλόσοφος Φίχτε άρχισε έναν αγώνα για την εδραίωση μιας εθνικής γερμανικής συνείδησης μέσω της εφαρμογής των αρχών του Πεσταλότσι στην εκπαίδευση¹⁵.

Κοινό χαρακτηριστικό σε όλες τις χώρες ήταν η τάση για ταξικό διαχωρισμό στην εκπαίδευση, καθώς η άρχουσα τάξη προσπαθούσε να προστατεύσει τα προνόμιά της, είτε με τη δημιουργία διαφορετικών ειδών πρωτοβάθμιων (όπως στη Γαλλία την εποχή του νέου συντηρητισμού¹⁶) ή δευτεροβάθμιων σχολείων (δυναδικό σύστημα παιδείας στην ενοποιημένη Γερμα-

12 Στο ίδιο, σ. 135-136.

13 Στο ίδιο, σ. 137-138.

14 Στο ίδιο, σ. 155.

15 Στο ίδιο, σ. 141-147.

16 Στο ίδιο, σ. 139.

νία¹⁷), είτε με οικονομικούς φραγμούς στην πρόσβαση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση όπως στην Ιταλία¹⁸, ή ακόμα και με την εκδήλωση ιδεολογικών δισταγμών στη δημιουργία ανεκτού επιπέδου σχολείων προσιτών στις κατώτερες τάξεις, όπως στη Βρετανία¹⁹.

2. Οι ελληνικές ιδιαιτερότητες

Αν οι περισσότεροι Έλληνες δεν διέφεραν ιδιαίτερα από τις άλλες φυλετικές ομάδες των Βαλκανίων στο πλαίσιο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η διεθνής εμπορική και διοικητική τάξη που είχε αναπτυχθεί εγκατεστημένη σε παροικίες και κοινότητες σε ολόκληρη την Αυτοκρατορία και έξω από αυτήν ήταν ο χώρος στον οποίο ρίζωσαν και αναπτύχθηκαν οι ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης, ο φιλελευθερισμός και ο εθνικισμός²⁰. Στους κόλπους αυτής της τάξης δημιουργήθηκε η Φιλική Εταιρεία η οποία προσηλύτισε τους εκτός νόμου και τους αρχηγούς των ελληνικών βουνών στους οποίους όπως αναφέρει ο Hobsbawm, υπήρχε ένας σεβασμός και ενδιαφέρον για τα βιβλία και τη μάθηση, κατάλοιπο του αρχαίου ελληνισμού²¹.

Παρόλο λοιπόν που δεν μπορούμε να μιλήσουμε για παροχή συστηματικής εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα, ήδη από τα κείμενα των πρώτων Εθνοσυνελεύσεων είναι μεγάλη και ευδιάκριτη η θέληση για την οργάνωση της εκπαίδευσης. Στο κείμενο της Πελοποννησιακής Γερουσίας το 1822 γίνεται μάλιστα αναφορά τόσο στη φοίτηση και των δύο φύλων, όσο και σε «αμισθί» φοίτηση. Στα κείμενα των εθνοσυνελεύσεων της εποχής διακρίνεται ακόμα η γνώση και η αγάπη για την ελληνική αρχαιότητα, δείγμα της πίστης των νεοελλήνων ότι αποτελούν συνέχεια των αρχαίων προγόνων τους²². Ο Δημαράς αναφέρεται στην πίστη των λογίων του γένους στην αξία της εκπαίδευσης και στην προσδοκία ότι

17 Στο ίδιο, σ. 149.

18 Στο ίδιο, σ. 144.

19 Στο ίδιο, σ. 153.

20 Hobsbawm 2005, *ό.π.*, σ. 204.

21 Στο ίδιο, σ. 205.

22 Α. Καραφύλλης, *Νεοελληνική εκπαίδευση. Δύο αιώνες μεταρρυθμιστικών προσπαθειών*, Αθήνα 2002, χ.σ.

το έθνος μόνο με την εκπαίδευση θα μπορέσει να αποβάλλει τα ελαττώματα που του προσέδωσε η περίοδος της δουλείας. Ο στόχος της εκπαίδευσης είναι φανερός: οι ραγιάδες πρέπει να γίνουν πολίτες²³.

3. Καποδίστριας

Οι πρώτες προσπάθειες δημιουργίας ενός κρατικού εκπαιδευτικού συστήματος γίνονται από τον πρώτο κυβερνήτη του ελληνικού κράτους, τον Καποδίστρια. Επηρεασμένος από τις θεωρίες του Πεσταλότσι για λαϊκή μόρφωση, ο Καποδίστριας βρίσκει το ιδεώδες σχολικό πρότυπο στο σύστημα του Fellenberg ο οποίος πιστεύει ότι η φοίτηση όλων των παιδιών, ανεξάρτητα από την κοινωνική τους προέλευση, σε έναν κοινό χώρο, θα μπορούσε να εξομαλύνει τις ταξικές διαφορές²⁴. Όμως ο Καποδίστριας δίνει στην εκπαίδευση έναν χαρακτήρα έντονα φιλανθρωπικό και σωφρονιστικό που απομακρύνεται από τις φιλελεύθερες αρχές που είχαν εκφραστεί νωρίτερα²⁵. Η οικονομική κατάσταση του νεοσύστατου κράτους καθιστά την αλληλοδιδασκτική μέθοδο ιδανική λύση παρ' όλες τις αδυναμίες της, αφού ήταν κατάλληλη για κοινωνίες με περιορισμένα οικονομικά μέσα²⁶.

Από την άλλη, ο Καποδίστριας ανέθεσε την ευθύνη για την ίδρυση των σχολείων στους Έκτακτους Επιτρόπους και Προσωρινούς Διοικητές, αφαιρώντας έτσι από την Εκκλησία τον μέχρι τότε σχεδόν μονοπωλιακό έλεγχο της εκπαίδευσης, μια προσπάθεια πρωτοποριακή²⁷. Πρωτοποριακή ήταν και η καθιέρωση της δωρεάν παιδείας για όλους τους μαθητές τουλάχιστον πενήντα χρόνια πριν από τα σύγχρονα ευρωπαϊκά κράτη. Ήταν η μοναδική ίσως περίοδος κατά την οποία δεν υπήρχε ταξικός διαχωρισμός στην εκπαίδευση στην Ελλάδα²⁸.

23 Α. Δημαράς (επιμέλεια), *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε. Τεκμήρια ιστορίας, τ. Α' (1821-1894)*, Αθήνα 1990, σ. κγ'.

24 Καραφύλλης, *ό.π.*, χ.σ.

25 Δημαράς 1990, *ό.π.*, σ. κζ'.

26 Α. Δημαράς, «Η διαμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος (1830-1909)», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού (1770-2000)*, σ. 181.

27 Καραφύλλης, *ό.π.*, χ.σ.

28 Στο ίδιο, χ.σ.

4. Μετά τον Καποδίστρια

Η αντιβασιλεία του Όθωνα όρισε επιτροπή λογίων για την εκπαίδευση, όμως οι προτάσεις της αγνοήθηκαν και επιλέχθηκε ο δρόμος της πιστής αντιγραφής ξένων προτύπων²⁹. Ο οικονομικός παράγοντας σε συνδυασμό με την έλλειψη δασκάλων συντελεί στο να γίνει πλέον η αλληλοδιδασκτική μέθοδος αναπόσπαστο μέρος του εκπαιδευτικού συστήματος (και να παραμείνει μέχρι το 1880), παρόλο που ήδη είχε αρχίσει να εγκαταλείπεται (και να αποδοκιμάζεται) στη Δυτική Ευρώπη³⁰. Η σημαντική ενίσχυση της ελληνικής εκπαίδευσης από τους Έλληνες του εξωτερικού που είχε αρχίσει με την έκκληση του Καποδίστρια για εθελοντικές προσφορές³¹, συνεχίζεται σε όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα και χαρακτηρίζει την ελληνική εκπαίδευση έως το 1922³².

Η οργάνωση της εκπαίδευσης έχει έναν αυστηρά συγκεντρωτικό χαρακτήρα, καθώς όλα καθορίζονται και επιτηρούνται από την κεντρική κυβέρνηση³³. Η αρχαία ελληνική γλώσσα και η ταύτιση προς τους ένδοξους κοινούς προγόνους είναι τα μέσα που χρησιμοποιούνται στην εκπαίδευση για την επίτευξη της γλωσσικής ενιαιοποίησης και της συνειδητοποίησης μιας ενιαίας εθνικής ταυτότητας των πολιτών³⁴.

Ο ταξικός διαχωρισμός είναι υπαρκτός στο εκπαιδευτικό σύστημα του 19ου αιώνα και εμφανίζεται μέσω της σύνθεσης των τριών βαθμίδων της εκπαίδευσης, των μεταξύ τους σχέσεων και του περιεχομένου των σπουδών που παραπέμπουν σε μια αυστηρά δομημένη κοινωνία δύο στρωμάτων. Το Δημοτικό σχολείο αφορά τους πολλούς και η δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση (Ελληνικό σχολείο-Γυμνάσιο-Πανεπιστήμιο) τους «ολί-

29 Στο ίδιο, χ.σ.

30 Δημαράς, *ό.π.*, σ. 181.

31 Καραφύλλης, *ό.π.*, χ.σ.

32 Κ. Τσουκαλάς, «Ανώτατη εκπαίδευση και κοινωνική αναπαραγωγή: Δομές και στρατηγικές της “μορφωσιοκρατίας”», στο *Ταξίδι στο λόγο και την ιστορία. Κείμενα 1969-1996*, τομ. Β', Αθήνα 1996, σ. 32.

33 Δημαράς 1990, *ό.π.*, σ. λ'.

34 Δημαράς, *ό.π.*, σ. 183-184.

γους³⁵». Αυτή η κατάσταση δεν θα αρχίσει να αλλάζει παρά τη δεκαετία του 1870 (που ο Δημαράς χαρακτηρίζει ως καμπή³⁶), όταν το κράτος αναγκάζεται να στρέψει το ενδιαφέρον του και προς τη Μέση εκπαίδευση³⁷.

Επίλογος

Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα στο τέλος του 19ου αιώνα, με την κατάργηση των διδάκτρων στα δημοτικά σχολεία και τον καθορισμό αναλυτικού και ωρολογίου προγράμματος για όλα τα σχολεία φτάνει στα όρια του κρατικού ελέγχου και της ομοιομορφίας³⁸. Η αντικατάσταση της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου από τη συνδιδασκτική με βάση τα γερμανικά πρότυπα ενδυναμώνει την σχεδόν αποκλειστική εξάρτηση του εκπαιδευτικού συστήματος από όσα συνέβαιναν στη Γερμανία³⁹.

Με όλες τις ιδιαιτερότητες που το χαρακτηρίζουν, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα του 19ου αιώνα ακολούθησε τόσο στους στόχους όσο και στην πράξη τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη. Η δημιουργία ενιαίας εθνικής συνείδησης και η μετατροπή των «ραγιάδων» σε πολίτες ήταν από την αρχή της ύπαρξης του νεοελληνικού κράτους κύριος στόχος, όπως και σε άλλα νεοσχηματισμένα εθνικά κράτη. Οι ρεαλιστικοί και συγκεκριμένοι κοινωνικοπολιτισμικοί στόχοι όμως που είχαν τεθεί από την αρχή και τα πρωτοποριακά βήματα που κατά περιόδους έγιναν, δεν ήταν αρκετά για να αντισταθμίσουν την άγονη στατικότητα των πρώτων πενήντα χρόνων⁴⁰ και τα προβλήματα που προέκυψαν στην πορεία, με αποτέλεσμα στο τέλος του αιώνα η ελληνική εκπαίδευση παρ' όλα τα κοινά χαρακτηριστικά με άλλες χώρες (επιρροή του Διαφωτισμού, προσπάθεια δημιουργίας εθνικής συνείδησης, καθολική και δωρεάν παιδεία), να βρίσκεται αρκετά πίσω από την υπόλοιπη Ευρώπη.

35 Στο ίδιο, σ. 184-185.

36 Στο ίδιο, σ. 153.

37 Στο ίδιο, σ. 156.

38 Δημαράς 1990, *ό.π.*, σ. με'.

39 Δημαράς, *ό.π.*, σ. 157.

40 Στο ίδιο, σ. 194.

Βιβλιογραφία

- Berstein S. - Milza P., *Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών 1815-1919*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997.
- Hobsbawm E. J., *Η εποχή του κεφαλαίου 1848-1875*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2006.
- Hobsbawm E. J., *Η εποχή των επαναστάσεων 1789-1848*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2005.
- Γκότσης Γ. - Συρίατου Α., *Δύο Θεσμοί Διαμορφωτές του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού*, ΕΑΠ, Πάτρα 2001.
- Δημαράς Α., «Η διαμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος (1830-1909)», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού (1770-2000)*, εφ. Τα Νέα.
- Δημαράς Α. (επιμέλεια), *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε. Τεκμήρια ιστορίας, τ. Α' (1821-1894)*, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1990.
- Καραφύλλης Α., *Νεοελληνική εκπαίδευση. Δύο αιώνες μεταρρυθμιστικών προσπαθειών*, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2002.
- Τσουκαλάς Κ., (επιμ. Π. Καφετζής), «Ανώτατη εκπαίδευση και κοινωνική αναπαραγωγή: Δομές και στρατηγικές της "μορφωσιολατρίας"», στο *Ταξίδι στο λόγο και την ιστορία. Κείμενα 1969-1996*, τομ. Β', εκδ. Πλέθρον, Αθήνα 1996

Είναι ελεύθερη:

- **η διανομή:** Η αναπαραγωγή, διανομή, παρουσίαση στο κοινό του Έργου

- **να διασκευάσετε** —να υιοθετήσετε το έργο

Υπό τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

- **Αναφορά.** Θα πρέπει να κάνετε την αναφορά στο έργο με τον τρόπο όπως αυτός έχει οριστεί από το δημιουργό ή το χορηγούντα την άδεια (χωρίς όμως να εννοείται με οποιονδήποτε τρόπο ότι εγκρίνουν εσάς ή τη χρήση του έργου από εσάς).

- **Μη Εμπορική Χρήση.** Δε μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το έργο αυτό για εμπορικούς σκοπούς.

- **Παρόμοια διανομή.** Εάν αλλοιώσετε, τροποποιήσετε ή δημιουργήσετε περαιτέρω βασισμένοι στο έργο θα μπορείτε να διανεμίτε το έργο που θα προκύψει μόνο με την ίδια ή παρόμοια άδεια.

- Για κάθε επαναχρησιμοποίηση ή διανομή, πρέπει να καταστήσετε σαφείς στους άλλους τους όρους της άδειας αυτού του Έργου. Ο καλύτερος τρόπος για να πράξετε αυτό είναι να δημιουργήσετε ένα σύνδεσμο με το διαδικτυακό τόπο της παρούσας άδειας.
- Κάθε ένας από τους παραπάνω όρους μπορεί να παρακαμφθεί εάν πάρετε άδεια από το δικαιούχο των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας
- Τίποτα στην άδεια αυτή δεν αποδυναμώνει ή περιορίζει το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού.

